

O‘SMIRLARDA AXLOQIY QADRIYATLAR SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Sobirova Iroda Obidjon qizi

*Toshkent kimyo-texnologiya instituti
Namangan filiali, Ijtimoiy psixologiya
yo‘nalishi 2-kurs magistranti*

Annotatsiya: O‘smirlik davri shaxsning qadriyatlar tizimi tubdan shakllanadigan va qayta ko‘rib chiqiladigan eng muhim hayotiy bosqichdir. Ushbu maqolada o‘smirlarning qadriyatlar haqidagi tasavvurlari va ularning ijtimoiy xulq-atvoriga ta‘sir chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida o‘smir dunyoqarashiga ta‘sir ko‘rsatuvchi asosiy ijtimoiy-psixologik mexanizmlar va omillar ilmiy jihatdan yoritib berilgan. Oila, tengdoshlar va zamonaviy raqamli texnologiyalarning o‘smir qadriyatlar iyerarxiyasidagi o‘rni maqolada keng asoslab berildi. Xulosa qismida o‘smirlarda ijobiy va barqaror qadriyatlarni shakllantirish bo‘yicha metodik tavsiyalar hamda psixologik yondashuvlar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik, qadriyatlar, ijtimoiy psixologiya, dunyoqarash, shaxsiyat, identifikatsiya, ijtimoiy muhit, ma‘naviyat, motivatsiya, etika.

Inson kamoloti va ijtimoiy barqarorlikning asosi sifatida qadriyatlar tizimi doimo psixologiya va pedagogika fanlarining diqqat markazida bo‘lib kelgan. Qadriyatlar — bu shaxsning voqelikka munosabatini belgilovchi, uning tanlovlari va maqsadlarini yo‘naltiruvchi ichki ma‘naviy-ruhiy ko‘prikdir. Ayniqsa, o‘smirlik davrida "qadriyat" tushunchasi shunchaki nazariy bilim emas, balki shaxsning o‘zligini anglash va "Men" konsepsiyasini qurish uchun asosiy instrument bo‘lib xizmat qiladi.

Hozirgi globallashuv va madaniyatlararo muloqot jadallashgan davrda o‘smirlarning qadriyatlar tizimida jiddiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda. An‘anaviy qadriyatlar bilan bir qatorda zamonaviy, pragmatik va texnologik qadriyatlarining kirib kelishi o‘smir ruhiyatida "qadriyatlar to‘qnashuvi"ni yuzaga keltirmoqda. Ushbu maqola o‘smirlarda qadriyatlar qanday shakllanishi va bu jarayonga ta‘sir etuvchi psixologik qonuniyatlarni o‘rganishga bag‘ishlangan.

ASOSIY QISM

1. Qadriyat tushunchasining psixologik mohiyati

Psixologik nuqtai nazardan qadriyatlar shaxs faoliyatining ichki regulatori hisoblanadi. O‘smirlarda qadriyatlar shakllanishi ularning kognitiv rivojlanishi, ya‘ni mavhum va tahliliy fikrlash qobiliyatining o‘sishi bilan bog‘liq. O‘smir endi ota-onasi yoki o‘qituvchisi aytgan "yaxshi" yoki "yomon" tushunchalarini ko‘r-ko‘rona qabul

qilmaydi. U bu tushunchalarni o'zining shaxsiy tajribasi va his-tuyg'ulari filtri orqali o'tkaza boshlaydi.

M. Rokich tasnifiga ko'ra, qadriyatlar ikki turga bo'linadi: terminal (hayotiy maqsadlar, masalan, baxt, erkinlik) va instrumental (maqsadga erishish vositalari, masalan, halollik, mas'uliyat). O'smirlik davrida ko'proq instrumental qadriyatlar guruhidagi o'zgarishlar yaqqol ko'zga tashlanadi, chunki ular muloqot va ijtimoiy faollikda namoyon bo'ladi.

2. O'smirlikda qadriyatlar iyerarxiyasining shakllanishi

O'smirlarda qadriyatlar shakllanishi bir necha bosqichda kechadi. Birinchi navbatda, o'smir o'zining ijtimoiy mavqeyini aniqlab olishga intiladi. Bu davrda "erkinlik", "mustaqillik" va "do'stlik" qadriyatlari eng yuqori pog'onaga ko'tariladi.

Ijtimoiy psixologiyada o'smir qadriyatlariga ta'sir etuvchi quyidagi mexanizmlar ajratib ko'rsatiladi:

Identifikatsiya: O'smir o'zi uchun ideal deb bilgan shaxs (ustoz, ota-ona, mashhur inson) qadriyatlarini o'zlashtirishi.

Internallizatsiya: Tashqi ijtimoiy me'yorlarning ichki e'tiqodga aylanish jarayoni.

Muloqot: Tengdoshlar bilan o'zaro fikr almashish orqali qadriyatlarning sinovdan o'tishi.

3. Oila va mahalla muhitining o'rni

O'zbekiston sharoitida o'smir qadriyatlarining shakllanishida milliy-mental xususiyatlar katta ahamiyatga ega. Mahalla muhiti va "kattalarga hurmat" kabi an'anaviy qadriyatlar o'smirning ijtimoiy mas'uliyatini shakllantiradi. Biroq, zamonaviy o'smirlarda individualizm (shaxsiy muvaffaqiyat) va kollektivizm (jamoaviy manfaatlarni ustun qo'yish) o'rtasidagi muvozanat buzilayotgani kuzatilmoqda.

Shuningdek, o'smirlarda qadriyatlar shakllanishiga raqamli dunyo - ijtimoiy tarmoqlar kuchli ta'sir o'tkazmoqda. Ijtimoiy psixologiya nuqtai nazaridan, virtual guruhlardagi "layk"lar yoki virtual obro' o'smir uchun real hayotiy qadriyatlardan ustunroq bo'lib qolish xavfi mavjud. Bu esa o'smirning axloqiy kompasini noto'g'ri yo'nalishga burib yuborishi mumkin.

4. Tadqiqot va tahlillar

Ijtimoiy so'rovnomalar shuni ko'rsatadiki, bugungi o'smirlar uchun "oila" hamon asosiy qadriyat bo'lib qolmoqda, biroq ikkinchi o'ringa "shaxsiy komfort" va "moddiy farovonlik" chiqib olgan. Bu o'smirlarning ijtimoiy moslashuvi jarayonida ularga nafaqat axloqiy o'g'itlar, balki zamonaviy dunyoda o'z o'rnini topish uchun zarur bo'lgan psixologik ko'nikmalarni ham o'rgatish zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA

O‘smirlarda qadriyatlar tushunchasi - bu shaxsning kelajakdagi ijtimoiy qiyofasini belgilovchi poydevordir. Ushbu jarayon o‘z-o‘zidan sodir bo‘lmaydi, balki maqsadli ijtimoiy-psixologik ta’sirni talab qiladi.

Birinchidan, o‘smirlarda qadriyatlarni shakllantirishda ularning "Men"ligini hurmat qilgan holda dialog o‘rnatish lozim.

Ikkinchidan, oiladagi psixologik muhit qadriyatlar uzluksizligini ta’minlovchi asosiy bo‘g‘in bo‘lib qolishi kerak.

Uchinchidan, maktab va oliy ta’lim tizimida o‘smirlarning nafaqat intellektual, balki emotsional-qadriyat dunyosini rivojlantiruvchi psixologik xizmatlar faoliyatini kuchaytirish zarur.

Mustahkam qadriyatlarga ega o‘smir - har qanday yot g‘oyalarga qarshi tura oladigan, jamiyat uchun foydali va ruhan sog‘lom shaxsdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi". – Toshkent: "O‘zbekiston", 2022.
2. G‘oziyev E.G. "Ontopsixologiya (yosh davrlari psixologiyasi)". – Toshkent: "Noshir", 2010.
3. Karimova V.M. "Ijtimoiy psixologiya". – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2012.
4. Shoumarov G‘.B. "Oila psixologiyasi". – Toshkent: "Sharq", 2008.
5. Rokeach M. "The Nature of Human Values". – New York: Free Press, 1973.